

В. В. Коровій,
к. е. н., доцент, докторант кафедри фінансів,
Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ
ORCID ID: 0000-0002-0625-6547

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.24.54

БЮДЖЕТ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

V. Koroviy,
PhD in Economics, Assistant professor, Doctoral student at the Department of Finance
Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv

BUDGET IN THE SYSTEM OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COUNTRY

У статті розкрито сутність бюджету як інструменту соціально-економічного розвитку країни, основні напрями підвищення ефективності бюджетної політики в умовах трансформації економіки. Бюджетна політика держави як динамічна система, що розвивається у залежності від соціально-економічних потреб суспільства має задіяти з урахуванням зарубіжного досвіду відповідні регуляторні механізми. Розвинуто підходи щодо середньострокового бюджетного прогнозування, посилення спрямованості бюджетного планування на кінцеві результати. Визначено, що розробка бюджетної політики із врахуванням циклічності соціально-економічних процесів, бюджетної збалансованості, запровадження системного оцінювання ступеня досягнення поставлених завдань сприятиме дієвому перетворенню вітчизняної економіки у напрямі інноваційної моделі розвитку. Показано, що бюджетна політика суттєво впливає на створення відповідних умов для дієвої структурної перебудови економіки з врахуванням ендогенних чинників економічного зростання, розвитку людського капіталу, розробки та впровадження наукоємних, конкурентоспроможних технологій. Вагомим механізмом реалізації пріоритетних напрямів бюджетної політики інноваційного характеру мають стати видатки розвитку державного та місцевих бюджетів, ступінь ефективності використання яких суттєво впливатиме на дієвість довгострокової стратегії економічного розвитку. Розвиток інституційного середовища формування та реалізації бюджетної стратегії в Україні взаємопов'язаний з трансформаційними економічними процесами, значним рівнем впливу екзогенних факторів на вітчизняну економіку та передбачає здійснення інституційних перетворень у бюджетних відносинах з урахуванням суспільно-економічних умов та збалансованості бюджетної системи. Бюджетна стратегія є основою для визначення ефективних інституційних фінансових механізмів забезпечення стійкості та збалансованості бюджетної системи з урахуванням трансформаційних перетворень. Основним завданням бюджету є забезпечення виконання завдань соціально-економічного розвитку країни, однак водночас важливою є підтримка у необхідних межах запасу стійкості бюджетної системи, яка є одним з вагомих інструментів впливу на економічне зростання. Визначено, що інструменти бюджетної стратегії мають розглядатися як засоби формування інституціонального середовища бюджетного простору. Трансформація бюджетних інститутів є важливим етапом у процесі якісного розвитку системи державних фінансів.

The article describes the essence of the budget as a tool for socio-economic development of the country, the main directions of improving the effectiveness of budget policy in the conditions of economic transformation. The budgetary policy of the state as a dynamic system, which develops depending on the socio-economic needs of society, should employ appropriate regulatory mechanisms, taking into account foreign experience. Approaches to medium-term budgetary forecasting and strengthening of the budgetary focus on the final results have been developed. It is determined that the development of budgetary policy, taking into account the cyclical nature of socio-economic processes, budgetary balance, introduction of a systematic assessment of the degree of achievement of the tasks set will contribute to the effective transformation of the domestic economy towards an innovative model of development. It is shown that budgetary policy significantly influences the creation of appropriate conditions for effective structural restructuring of the economy, taking into account endogenous factors of economic growth, development of human capital, development and introduction of science-intensive,

competitive technologies. An important mechanism for implementing the priority directions of the budgetary policy of innovative character should be the expenditures of the development of state and local budgets, the degree of efficiency of which use will significantly affect the effectiveness of the long-term economic development strategy. The development of the institutional environment for the formation and implementation of the budgetary strategy in Ukraine is interconnected with transformational economic processes, a significant level of influence of exogenous factors on the domestic economy, and involves the implementation of institutional transformations in budgetary relations, taking into account socio-economic conditions and balance of the budgetary system. The budgetary strategy is the basis for defining effective institutional financial mechanisms to ensure the sustainability and balance of the budgetary system, taking into account transformational transformations. The main task of the budget is to ensure the fulfillment of the tasks of socio-economic development of the country, but at the same time it is important to maintain within the required limits the stability of the budget system, which is one of the important tools for influencing economic growth. It has been determined that budgetary policy instruments should be considered as a means of shaping the institutional environment of the budgetary space. Transformation of budgetary institutions is an important step in the qualitative development of the public finance system.

Ключові слова: бюджет, бюджетне регулювання, бюджетна політика, видатки бюджету, соціально-економічний розвиток країни.

Key words: budget, budget regulation, budget policy, budget expenditures, socio-economic development of the country.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Виважена бюджетна політика є ваговою умовою соціально-економічного розвитку країни, здійснення результативних економічних перетворень. Доцільним є посилення інституційних засад системи бюджетного регулювання, результативності бюджетної системи, ефективності планування та використання видатків бюджету. Розробка та реалізація бюджетної політики має ґрунтуватись на обґрунтованих положеннях, що сприятиме збалансованості бюджетної системи та дієвості державного фінансового регулювання розвитку суспільства. Важливим є підвищення рівня обґрунтованості перспективних напрямів державної фінансової політики з урахуванням економічних перетворень. Проте впродовж останніх років бюджетна політика держави не у достатній мірі забезпечувала інноваційний розвиток економіки, соціальне забезпечення населення. В умовах економічних перетворень важливим є формування прогнозних показників податкових надходжень на коротко- та середньострокову перспективу виходячи із принципів макроекономічної стабільності, достатнього рівня науково-економічної обґрунтованості та узгодженості з бюджетною стратегією держави. З метою забезпечення макроекономічної стабільності та стійкого економічного зростання важливим завданням є удосконалення інституційного забезпечення розробки бюджетної стратегії, обґрунтованого формування доходів та видатків бюджету, планування дефіциту бюджету та джерел його фінансування, управління державним боргом, визначення оптимального рівня бюджетної централізації, міжбюджетного регулювання. Розвиток суспільства на цьому етапі вимагає використання бюджетної політики як дійового інструменту державного регулювання економічних та соціальних відносин. Від якісного рівня обґрунтованості планування та прогнозування податкових надходжень значною мірою залежить

результативність фінансової політики держави у сфері формування доходів бюджету, що також впливає на структуру та обсяги бюджетних видатків, дефіциту бюджету та пріоритети соціально-економічного розвитку країни загалом. Виходячи із зазначеного актуальним є питання визначення відповідних інституційних засад подальшого розвитку системи бюджетного регулювання з врахуванням макроекономічної динаміки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Серед вагомих наукових досліджень зарубіжних вчених у сфері фінансово-бюджетної політики соціально-економічного розвитку можна назвати праці Дж. Б'юкенена, Дж. Когана [6], В. Нордхауса [8], П. Самуельсона [8], Дж. Стігліца, Дж. Тейлора [6]. Питання бюджетної політики досліджуються у працях вітчизняних вчених: О. Зварич [4], Т. Кансвої [1], Л. Лисяк [3], В. Макогон [1], І. Лютого [9], М. Пасічного [1; 7], В. Сіденка [5], В. Федосова [2], І. Чугунова [1; 5; 7; 10] та інших.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є розкриття сутності бюджету у системі соціально-економічного розвитку країни.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Бюджет є одним з вагомих інструментів впливу на соціально-економічний розвиток країни. Забезпечення цілеспрямованого впливу на темпи та якість економічного зростання потребує формування відповідної системи фінансового регулювання, спрямованої на управління результатами на основі удосконалення інституційного забезпечення фінансово-економічних перетворень.

Необхідність бюджетного регулювання зумовлено тим, що за будь-якого типу економічної системи основ-

ним призначенням держави є забезпечення фінансовими ресурсами тих потреб, які не можуть бути задоволені через ринковий механізм. До них належить зокрема, структурна перебудова економіки, захист навколишнього середовища, оборона, правопорядок, соціальна підтримка малозахищених верств населення, проведення фундаментальних наукових досліджень, охорона здоров'я тощо. Виходячи з цього, держава будує фінансову політику, основним завданням якої є пошук оптимальної моделі перерозподілу фінансових ресурсів із метою забезпечення зростання матеріального виробництва й добробуту населення. Для побудови такої моделі доцільно визначити рівень впливу держави на економічну діяльність і рівень зобов'язань держави в питаннях соціального забезпечення громадян. Від цих факторів залежить, яка частка валового внутрішнього продукту має зосереджуватися у державних фінансових інституціях. Упорядкування регулюючих цілей бюджетної політики, дозволяє досягти відповідного збалансування процесу перерозподілу фінансових ресурсів у суспільстві, рівня задоволення потреб населення. Необхідним є забезпечення перетворення фінансового механізму в ефективний засіб реалізації соціально-економічної стратегії. Інститут бюджетного регулювання має ґрунтуватися на сукупності форм, засобів, механізмів формування та реалізації завдань бюджетної політики, які визначають умови взаємовідносин учасників бюджетного процесу.

Бюджетна політика держави як динамічна система, що розвивається у залежності від соціально-економічних потреб суспільства має задіяти з урахуванням зарубіжного досвіду відповідні регуляторні механізми. Функціональне призначення бюджетної політики є продуктом еволюції ролі та значення держави в суспільно-економічному розвитку, у залежності від показників економіки мають коригуватися цілі і завдання бюджетної політики, механізми, інструменти і важелі для їх досягнення з метою ефективного впливу на соціально-економічні процеси. В умовах рецесії бюджетна політика має реалізовувати адаптаційно-регуляторний потенціал з метою виходу на поступове економічне зростання. Водночас бюджетна політика як вагомий інструмент системи державного регулювання економіки має спиратися на довгострокову програму економічного і соціального розвитку країни. Розробка бюджетної політики із врахуванням циклічності соціально-економічних процесів, бюджетної збалансованості, запровадження системного оцінювання ступеня досягнення поставлених завдань сприятиме дієвому перетворенню вітчизняної економіки у напрямі інноваційної моделі розвитку. Податкове навантаження є одним з основних фінансово-бюджетних показників, який суттєво впливає як на дохідну частину бюджетів усіх рівнів, так і на економічні процеси країни та адміністративно-територіальних одиниць. Від оптимальності визначення величини зазначеного показника залежить обсяг фінансових ресурсів для виконання державою і органами місцевого самоврядування відповідних соціально-економічних функцій, а також темпи економічного зростання у країні та регіонах. Дослідження питання впливу податкового навантаження на дохідну частину бюджету та економічний розвиток країни і адміністративно-територіальних одиниць є актуальним та необхідним для розробки і реалізації виваженої державної політики у сфері оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності та формування доходів бюджету [4].

Сучасні бюджетні відносини відіграють вагомий роль у соціально-економічних і суспільно-політичних процесах. У зв'язку з цим спектр використання дефініцій "бюджетна політика" та "бюджетна стратегія" істотно розширюється, а самі поняття наповнюються додатковим змістом, що обумовлено трансформацією соціально-економічних відносин, розвитком бюджетної системи. Нині на бюджетну політику здійснюють вагомий вплив глобалізаційні процеси. Певною мірою відбувається уніфікація національних принципів функціонування бюджетної системи, їх удосконалення в напрямі посилення стимулюючої ролі бюджету. Під бюджетними інститутами розуміють сукупність суб'єктів бюджетних відносин, що діють на основі формальних і неформальних принципів, правил, норм. Рівень впливу формальних принципів залежить від того, якою мірою учасники бюджетних відносин підпорядковані їх приписам і здійснюють контроль за їх виконанням. Під час оцінки впливу неформальних принципів важливим є врахування сумісності цілей, для вирішення яких вони використовуються та очікуваних результатів. Розвиток бюджетних інститутів визначає особливості інституційного середовища формування і реалізації бюджетної стратегії.

Бюджетна стратегія є основою для визначення ефективних інституційних фінансових механізмів забезпечення стійкості та збалансованості бюджетної системи з урахуванням трансформаційних перетворень. Інструменти бюджетної стратегії мають розглядатися як засоби формування інституціонального середовища бюджетного простору. Трансформація бюджетних інститутів є важливим етапом в процесі якісного розвитку системи державних фінансів. Інституційне середовище формування і реалізації бюджетної стратегії впливає на стійкість макроекономічного розвитку країни, необхідним є підвищення ефективності інституційної основи бюджетної політики, яка враховує циклічність та динамічність соціально-економічних процесів. Дієвість інституційного середовища формування і реалізації бюджетної стратегії передбачає взаємоузгодженість дій бюджетних інститутів, які виникли еволюційно та сформували бюджетний простір [1].

Важливими завданнями є створення умов для розвитку інституційної структури бюджетного простору, забезпечення макроекономічної стабільності та економічної збалансованості, сприяння структурній перебудові економіки та розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності. Оцінюючи ефективність інституційного середовища формування і реалізації бюджетної стратегії важливим є врахування дієвості бюджетного інституційного середовища; адаптивності бюджетної політики до соціально-економічних процесів; прозорості бюджетної політики; результативності діяльності та відповідальності органів державного управління і місцевого самоврядування за досягнення поставлених цілей.

Розвиток інституційного середовища формування та реалізації бюджетної стратегії в Україні взаємопов'язаний з трансформаційними економічними процесами, значним рівнем впливу екзогенних факторів на

вітчизняну економіку та передбачає здійснення інституційних перетворень у бюджетних відносинах з урахуванням суспільно-економічних умов та збалансованості бюджетної системи [5].

Процес фінансово-економічних трансформацій свідчить, що дієвість бюджетної стратегії, визначається бюджетними інститутами, які здійснюють визначені функції, взаємодіючи між собою в процесі прийняття бюджетних рішень; встановленими принципами, механізмами бюджетного процесу. Провідну роль у формуванні та розвитку соціально-економічної структури суспільства відіграє система бюджетного прогнозування та планування, яка забезпечує поєднання основних складових державних фінансів, узгодженість за термінами, формами та обсягами бюджетних ресурсів. Важливими завданнями є забезпечення удосконалення системи середньострокового бюджетного планування; ефективної гармонізації перспективного фінансово-економічного та бюджетного планування; спрямування діяльності органів державного управління та місцевого самоврядування на досягнення стратегічних цілей і завдань, отримання конкретних результатів; створення дієвої системи фінансово-бюджетного планування: пріоритетні цілі соціально-економічного розвитку країни — стратегічні цілі бюджетної політики — завдання та шляхи їх реалізації — фінансово-бюджетні індикатори — бюджетні ресурси. Доцільним є забезпечення взаємоузгодженості між інструментами бюджетного та соціально-економічного прогнозування і планування адміністративно-територіальних одиниць, що надасть можливість для формування обґрунтованих перспективних планів місцевих бюджетів, прогнозування бюджетних надходжень та планування обсягу видаткових зобов'язань з врахуванням податкового потенціалу територій, забезпечення оптимального балансу між власними і позиковими ресурсами.

Основним завданням бюджету є забезпечення виконання завдань соціально-економічного розвитку країни, однак водночас важливою є підтримка у необхідних межах запасу стійкості бюджетної системи, яка є одним з вагомих інструментів впливу на економічне зростання, разом з цим, з лагом у часі бюджетна система виступає як об'єкт впливу з боку макроекономічного стану, тому важливим є визначення ступеня взаємовпливу бюджетної системи і соціально-економічного розвитку країни. Бюджетна політика суттєво впливає на створення відповідних умов для дієвої структурної перебудови економіки з врахуванням ендогенних чинників економічного зростання, розвитку людського капіталу, розробки та впровадження наукоємних, конкурентоспроможних технологій. Вагомим механізмом реалізації пріоритетних напрямів бюджетної політики інноваційного характеру мають стати видатки розвитку державного та місцевих бюджетів, ступінь ефективності використання яких суттєво впливатиме на дієвість довгострокової стратегії економічного розвитку. Доцільним є планування найбільш ефективних та дієвих бюджетних програм та суспільних послуг, що спроможні забезпечувати економічний розвиток у перспективі, використання системи відповідних показників оцінки бюджетної результативності, дотримання принципу прозорості

та підзвітності органів державного управління громадськості [3].

Бюджетна політика у сфері доходної частини бюджету має досліджуватись як вагова складова системи інститутів суспільства. Підвищення якісного рівня прогнозування податкових надходжень сприятиме посиленню результативності інституційних змін бюджетної системи. Підходи до формування бюджетних доходів забезпечуватимуть відповідні можливості для покращання ефективності податкового адміністрування, посилення фінансової стабільності та створення сприятливих умов для довгострокового економічного зростання. Основна мета системи прогнозування бюджетних надходжень, яка ґрунтується на сукупності фінансово-економічних відносин у сфері формування доходної частини бюджету полягає у реалізації збалансованої бюджетно-податкової політики країни. Бюджетне планування та прогнозування доцільно розглядати як комплексний адаптивний процес реалізації регуляторного механізму фінансової політики, у межах якої здійснюється сукупність відповідних заходів у частині формування, регулювання, контролю та моніторингу системи бюджетних показників із урахуванням тенденцій соціально-економічного розвитку країни та сукупного впливу зовнішніх факторів на збалансованість та стійкість бюджетної системи. Прогнозування доходної частини бюджету є важливим та необхідним етапом бюджетного процесу, який певним способом дозволяє визначити стратегічні напрями розвитку бюджетно-податкового регулювання, особливості формування бюджетних доходів у територіальному та галузевому аспектах, показник кореляції між рівнем оподаткування у розрізі окремих податків та обсягом податкових надходжень, що сприяє підвищенню дієвості бюджетної політики [10].

Посилення дієвості механізму бюджетного регулювання у країнах із розвинутою та трансформаційною економікою набувають важливого значення в умовах інституційних змін розвитку фінансових процесів, підвищення ступеню глобалізації економічних перетворень. З огляду на зазначене, доцільним є подальше вдосконалення системи бюджетного прогнозування та планування, зокрема в частині прогнозування обсягів податкових надходжень, що спрямовано на посилення керуваності та передбачуваності розвитку національної економіки. Під час розробки та реалізації ефективної системи прогнозування доходної частини бюджету держава повинна виходити з необхідності встановлення оптимальної структури податкових та неподаткових надходжень, оцінки впливу потенційних ризиків на обсяги бюджетних доходів. Визначено, що до початку економічної рецесії в базові моделі макроекономічного прогнозування, які використовувались при розробці бюджетно-податкової політики, було враховано на недостатньому рівні показники економічних ризиків, пов'язаних зі збалансованістю фінансово-економічних відносин.

Бюджетне регулювання у сфері видатків є важливою складовою фінансової політики, яка суттєво впливає на суспільний розвиток. Від якості та своєчасності прийняття рішень з питань, зокрема формування бюджетних видатків залежить збалансованість державних фінансів, рівень ефективності державного регулювання економічних процесів. Через видатки бюджету

уособлюється роль держави у регулюванні економічних процесів, забезпеченні макроекономічного зростання, соціальних гарантій населення, удосконалення структури суспільного виробництва. Видаткова частина бюджету здійснює достатньо відчутний вплив як на розвиток окремих галузей і економіки в цілому, так і на рівень соціального розвитку суспільства. У зв'язку з цим особливого значення набуває питання оптимального розподілу обмежених бюджетних ресурсів між напрямками соціально-економічного розвитку країни. Бюджетна політика суттєво впливає на створення відповідних умов для дієвої структурної перебудови економіки з врахуванням ендогенних чинників економічного зростання, розвитку людського капіталу, розробки та впровадження наукоємних, конкурентоспроможних технологій. Вагомим механізмом реалізації пріоритетних напрямів бюджетної політики інноваційного характеру мають стати видатки розвитку державного та місцевих бюджетів, ступінь ефективності використання яких суттєво впливатиме на дієвість довгострокової стратегії економічного розвитку. Доцільним є планування найбільш ефективних та дієвих бюджетних програм та суспільних послуг, що спроможні забезпечувати економічний розвиток у перспективі, використання системи відповідних показників оцінки бюджетної результативності, дотримання принципу прозорості та підзвітності органів державного управління громадськості.

Метою бюджетної стратегії в умовах трансформації суспільних відносин є забезпечення макроекономічної стабільності, прискорення економічного зростання, розвитку людського потенціалу та підвищення його якості. З урахуванням пріоритетів соціально-економічного розвитку країни бюджетна стратегія визначає необхідність вирішення наступних завдань: забезпечення стабільності, стійкості та динамічної збалансованості бюджетів всіх рівнів, що передбачає здійснення бюджетної політики на основі фіскальних обмежень, підтримання на безпечному рівні державного боргу та дефіциту бюджету, обґрунтованість бюджетного прогнозування, формування бюджетних показників виходячи з видаткових зобов'язань з урахуванням необхідності їх оптимізації; підвищення ефективності та результативності використання бюджетних коштів, що передбачає розвиток програмно-цільового методу бюджетного планування та підвищення якості результативних показників, реформування підходів щодо бюджетних інвестицій, розвиток положень щодо застосування механізмів державно-приватного партнерства як інструменту зниження навантаження на бюджет з метою залучення ресурсів різних секторів економіки з позицій адаптації фінансової діяльності підприємств державного сектору до економічних перетворень та реалізації суспільно важливих програм; концентрацію бюджетних коштів на пріоритетних напрямках соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць та країни загалом, зокрема диверсифікації вітчизняної економіки, соціальної модернізації та якісного оновлення інфраструктури життєзабезпечення.

Важливим є визначення пріоритетів бюджетної політики, у тому числі на середньострокову перспективу виходячи з основних засад соціально-економічного розвитку країни, удосконалення державного регулю-

вання у сфері формування доходів бюджету, планування та використання видатків бюджету, міжбюджетних відносин, що підвищить рівень ефективності функціонування економічної та бюджетної системи загалом. Бюджетна політика, що реалізується через систему бюджетних механізмів забезпечує бюджетну рівновагу та ефективний вплив на соціально-економічні процеси. Бюджетний механізм та реалізація відповідної політики у сфері державних фінансів із використанням регулюючих можливостей бюджету є вагомими інструментами впливу держави на розвиток економіки, забезпечення необхідного рівня соціальних стандартів. Особливо вагомого значення набуває бюджетний механізм за умови трансформаційних перетворень економіки та необхідності її стабілізації в умовах фінансово-економічної рецесії. Економічна сутність бюджетної політики в якості інструменту регулювання економічного розвитку полягає у використанні бюджетної архітекτονіки, яка визначається оптимальними співвідношеннями між елементами бюджетної системи для впливу на динаміку економічного зростання [7].

Подальший розвиток системи планування та виконання бюджетів, що ґрунтується на принципах програмно-цільового методу, потребує удосконалення бюджетного процесу щодо запровадження середньострокового планування, посилення спрямованості бюджетного планування на кінцеві результати та підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів. Одним з основних завдань бюджетного регулювання є упорядкування кількості бюджетних програм, складання головними розпорядниками бюджетних коштів плану діяльності на наступні бюджетні періоди відповідно до напрямів розвитку галузі, підвищення якісного рівня розробки паспортів та інтегральної оцінки виконання бюджетних програм, підготовки бюджетних запитів, здійснення моніторингу бюджетної результативності. Бюджетна політика як вагомий інструмент системи державного регулювання економіки має спиратися на довгострокову програму економічного та соціального розвитку країни. Упорядкування регулюючих цілей бюджетної політики, дозволяє досягти відповідного збалансування процесу перерозподілу фінансових ресурсів у суспільстві, рівня задоволення суспільних потреб. Необхідним є забезпечення перетворення бюджетного механізму в дієвий засіб реалізації соціально-економічної стратегії, підвищення ефективності використання бюджетних коштів. Соціальні пріоритети бюджетної політики мають зменшувати нерівномірність ринкового механізму розподілу доходів, вирішувати питання подолання бідності. Розбудова інституту бюджетної політики, що включає розробку відповідних норм, правил, інституцій сприятиме вирішенню проблем, які існують у сфері державних фінансів. Архітектоніка бюджетної політики має створювати належні інституційні умови функціонування фінансової моделі у суспільстві, які у сукупності повинні формувати механізм впливу на економічне зростання, сприяти підвищенню добробуту суспільства.

Державна політика у сфері видатків бюджету суттєво впливає на обсяг сукупного попиту, який складається із обсягу споживчого попиту, інвестиційного попиту та попиту держави. В умовах економічного спаду держава повинна здійснювати заходи щодо одночасного

послаблення податкового навантаження на економіку та збільшення бюджетного дефіциту, таким чином, бюджетне регулювання дозволяє впливати на обсяг сукупного попиту, темпи і пропорції економічного розвитку. Підвищення ефективності управління бюджетним процесом передбачає формування бюджетної політики на основі сталого, довгострокового підходу. Розробка бюджетної стратегії надасть можливість для спрямування розпорядників бюджетних коштів на обґрунтоване визначення цілей і завдань та досягнення конкретних результатів; розробити довгострокові орієнтири формування і реалізації бюджетної політики, встановити баланс між поточними та капітальними видатками бюджету, що сприятиме забезпеченню стабільності бюджетної системи, оптимізації бюджетних видатків, посилення бюджетної стійкості та збалансованості в довгостроковій перспективі.

Підвищення ефективності управління результатами в процесі виконання бюджету необхідно здійснювати шляхом запровадження постійного моніторингу реалізації бюджетних програм на основі удосконалення системи показників, які підлягають моніторингу, розробки методології корегування бюджетних програм, з огляду на реалізацію ними загальнодержавних пріоритетів соціально-економічного розвитку країни, розвитку методологічних засад визначення напрямів спрямування та критеріїв розподілу субвенцій на виконання інвестиційних проектів на середньо- та довгострокову перспективу. Політику державних видатків можна вважати ефективною за умови збільшення співвідношення сукупного показника результативності бюджетних програм до загального обсягу бюджетних видатків.

Результативність виконання бюджетних програм і, відповідно, використання бюджетних коштів значною мірою залежить від налагодження дійового державного контролю на всіх етапах бюджетного процесу, що має забезпечувати належне виконання бюджетних програм згідно з паспортом програми, цільове використання бюджетних коштів відповідно до затвердженого кошторису, своєчасне виявлення неефективного використання бюджетних коштів, розробку пропозицій та заходів щодо усунення та недопущення зазначеного у наступних періодах, правильність і достовірність ведення бухгалтерського обліку та фінансової звітності, інформування відповідних органів влади та громадськості про законність та ефективність використання бюджетних коштів.

Посилення дієвості контролю за виконанням бюджетних програм передбачає запровадження оперативного контролю з боку головних розпорядників бюджетних коштів за показниками, що характеризують стан виконання бюджетних програм, методології аналізу впливу використаних коштів на реалізацію загальнодержавних пріоритетів соціально-економічного розвитку та проведення структурних перетворень в економіці країни; удосконалення процедур звітності щодо використання бюджетних коштів в частині підготовки окремих звітів про виконання бюджету розвитку державного бюджету та бюджетів розвитку місцевих бюджетів; запровадження програмно-цільового методу планування бюджету на місцевому рівні, з урахуванням результатів

реалізації пілотних проектів в адміністративно-територіальних одиницях країни.

Бюджетна політика є однією зі складових економічної політики та інструментом реалізації функцій, покладених на державу, зокрема щодо розробки та впровадження стратегії економічного зростання. З огляду на це, основними завданнями на цьому етапі економічного розвитку мають стати: затвердження довгострокової стратегії соціально-економічної політики, здійснення структурної перебудови економіки у відповідності з сучасними вимогами глобалізованого середовища, створення ефективної моделі державного управління процесами економічного зростання як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях. Подальший розвиток системи планування та виконання бюджетів, що ґрунтується на принципах програмно-цільового методу, потребує удосконалення бюджетного процесу щодо запровадження середньострокового планування, посилення спрямованості бюджетного планування на кінцеві результати та підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів. Одним з основних завдань бюджетного регулювання є упорядкування кількості бюджетних програм, складання головними розпорядниками бюджетних коштів плану діяльності на наступні бюджетні періоди відповідно до напрямів розвитку галузі, підвищення якісного рівня розробки паспортів та інтегральної оцінки виконання бюджетних програм, підготовки бюджетних запитів, здійснення моніторингу бюджетної результативності. Важливого значення набуває удосконалення системи середньострокового бюджетного планування і прогнозування виходячи з макроекономічної та бюджетної стратегії, що надасть можливість сформулювати пріоритетні завдання соціально-економічного розвитку країни, оцінити необхідні фінансові ресурси для реалізації даних завдань та визначити основні джерела їх отримання. Розробка середньострокових та довгострокових бюджетних прогнозів надає можливість для прийняття обґрунтованих, раціональних рішень щодо формування та реалізації бюджетної політики, оцінки їх наслідків у майбутньому.

ВИСНОВКИ

Підвищення дієвості бюджетної політики та її взаємозв'язків з фінансовими інститутами на сучасному етапі розвитку системи державних фінансів обумовлює необхідність поглиблення дослідження бюджетної архітектури, розробки концепції її інституціоналізації на основі обґрунтування оптимальних співвідношень бюджетних, податкових, соціальних, монетарних та державних боргових складових, що визначають бюджетний простір. Формування обґрунтованої бюджетної архітектури надасть можливість реагувати на вплив ендегенних та екзогенних факторів, зміни зовнішньоекономічної кон'юнктури, зберігаючи відповідні бюджетні параметри цілісного економічного розвитку та забезпечити фінансову стійкість держави на основі застосування якісних перспективного бюджетного прогнозування та планування. Необхідно вживати заходи, спрямовані на підвищення рівня збалансованості і прозорості бюджету, ефективності використання бюджетних коштів, удосконалення міжбюджетних відносин, забезпечення якісного виконання бюджетів усіх рівнів, здійснення дієво-

го державного фінансового контролю для посилення впливу бюджетної системи на соціально-економічний розвиток суспільства. Бюджетна політика як складова регулювання суспільного розвитку є сукупністю фінансових відносин, інституційного забезпечення щодо формування та використання бюджетних коштів, спрямованих на досягнення фінансово-економічної збалансованості, результативності економічних перетворень. Бюджетне планування та прогнозування доцільно розглядати як комплексний адаптивний процес реалізації регуляторного механізму фінансової політики у межах якої здійснюється сукупність відповідних заходів в частині формування, коригування, контролю та моніторингу системи бюджетних показників з урахуванням тенденцій соціально-економічного розвитку країни та сукупного впливу зовнішніх факторів на збалансованість та стійкість бюджетної системи. Прогнозування доходної частини бюджету є важливим та необхідним етапом бюджетного процесу, який певним способом дозволяє визначити стратегічні напрями розвитку бюджетно-податкового регулювання, особливості формування бюджетних доходів у територіальному та галузевому аспектах, показник кореляції між рівнем оподаткування у розрізі окремих податків та обсягом податкових надходжень, що сприяє підвищенню дієвості бюджетної політики.

Перспективне прогнозування видатків бюджету є важливим інструментом державного регулювання економічних і соціальних процесів, оскільки обґрунтовує напрями використання бюджетних коштів у майбутньому з урахуванням визначених цілей та пріоритетів соціально-економічного розвитку держави на середньо- та довгострокову перспективу. Сучасний етап розвитку бюджетних відносин характеризується посиленням ролі бюджетних видатків у процесі регулювання соціально-економічного розвитку країни та територій. За останні роки здійснено відповідні заходи щодо посилення обґрунтованості планування видаткової частини бюджету, її впливу на економічне зростання та соціальний розвиток суспільства. Формування бюджетної політики на середньострокову перспективу дозволяє визначати стратегічні цілі бюджетної політики, забезпечити прозорість і відкритість щодо досягнення соціально-економічних завдань протягом запланованого періоду, досягати реалістичних прогнозів доходів бюджету; встановлювати основні пріоритети у сфері бюджетних видатків, забезпечувати своєчасне корегування бюджетної політики, посилити державний фінансовий контроль за реалізацією цілей, встановлених основними напрямами бюджетної політики, відповідальність головних розпорядників бюджетних коштів за ефективністю використання бюджетних коштів.

Література:

1. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / І.Я. Чугунов, Т.В. Канева, М.Д. Пасічний та ін.; за заг. ред. І.Я. Чугунова. К.: Глобус-Пресс, 2018. 354 с.
2. Бюджетна система / за ред. В.М. Федосова, С.І.Юрія. К.: Центр учбової літератури, 2012. 871 с.
3. Бюджетна складова реалізації домінантних напрямів суспільного розвитку: монографія / За ред. Л.В. Лисяк. Дніпропетровськ: ДДФА, 2015. 396 с.

4. Зварич О.В. Середньострокове бюджетне прогнозування як складова бюджетного процесу. Вісник КНТЕУ. 2011. № 5. С. 44—58.

5. Інституційна трансформація фінансово-економічної системи України в умовах глобалізації / В.Р.Сіденко, М.І.Скрипниченко, В.С.Пономаренко, І.Я.Чугунов та ін.; за ред. В.Р.Сіденка. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. 648 с.

6. Cogan J.F., Taylor J.B. Fiscal consolidation strategy // Journal of Economic Dynamics and Control. 2013. vol. 37 (2). pp. 404—421.

7. Chugunov I., Pasichnyi M. Fiscal stimuli and consolidation in emerging market economies. Investment Management and Financial Innovations. 2018, 15 (4), 113—122.

8. Самуэльсон Пол Э., Нордхаус Вильям Д. Экономика. 19-е изд.: пер. с англ. М.: Вильямс, 2015. 1360 с.

9. Фінанси / За ред. І.О. Лютого. К.: Ліра-К, 2017. 728 с.

10. Чугунов І.Я., Островецький В.І. Формування податкових надходжень бюджету як складова системи бюджетно-податкового регулювання. Наукові праці НДФІ. 2006. Вип. 3 (36). С. 3—14.

References:

1. Chuhunov, I.Ya. Kanieva, T.V. and Pasichnyj, M.D. (2018), Biudzhethno-podatкова polityka u systemi rehulivannia ekonomiky [Fiscal policy in the system of regulation of the economy], Hlobus-Press, Kyiv, Ukraine.
2. Fedosov, V.M. and Yuriy, S.I. (2012), Biudzhethna systema [The budget system], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
3. Lysiak, L.V. (2015), Biudzhethna skladova realizatsii dominantnykh napriamiv suspil'noho rozvytku [Budget component of the implementation of dominant areas of social development], DDFA, Dnipro, Ukraine.
4. Zvarych, O.V. (2011), "Medium-term budget forecasting as part of the budget process", Visnyk KNTEU, vol. 5, pp. 44—58.
5. Sidenko, V.R. Skrypnychenko, M.I. Ponomarenko, V.S. and Chuhunov, I.Ya. (2017), Instytutsiina transformatsiia finansovo-ekonomichnoi systemy Ukrainy v umovakh hlobalizatsii [Institutional transformation of Ukraine's financial and economic system in the context of globalization], Kyivs'kyj natsional'nyj torhivel'no-ekonomichnyj universytet, Kyiv, Ukraine.
6. Cogan, J.F. and Taylor, J.B. (2013), "Fiscal consolidation strategy", Journal of Economic Dynamics and Control, vol. 37 (2), pp. 404—421.
7. Chugunov, I. and Pasichnyi, M. (2018), "Fiscal stimuli and consolidation in emerging market economies", Investment Management and Financial Innovations, vol. 15 (4), pp. 113—122.
8. Samujel'son, P.Je. and Nordhaus, V.D. (2015), Jekonomika [Economics], Vil'jams, Moscow, Russia.
9. Liutyj, I.O. (2017), Finansy [Finance], Lira-K, Kyiv, Ukraine.
10. Chuhunov, I.Ya. and Ostrovets'kyj, V.I. (2006), "Formation of tax revenues of the budget as part of the system of fiscal regulation", Naukovi pratsi NDFI, vol. 3 (36), pp. 3—14.

Стаття надійшла до редакції 05.12.2019 р.